

Planlægningens Politik

Nanna Bjerre-Jepsen

Plans are not Politics

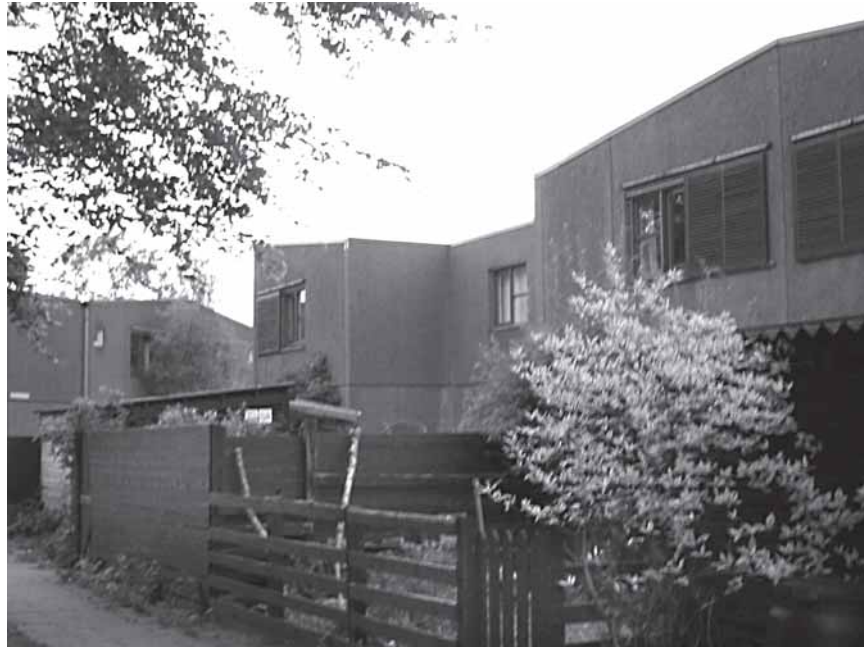
Le Corbusier, *The Radiant City*, 1967¹

Trods min store respekt for Le Corbusier vil jeg indledningsvis starte med at erklære mig fuldstændig uenig med ovenstående udsagn. Og jeg vil bruge følgende tekst til at forklare hvorfor.

Mit afsæt vil være velkendt territorium for Le Corbusier: den modernistiske byplanlægning. Jeg vil vise, at denne tilsyneladende 'universalistiske' planlægningsmodel viste sig at være en *planlægningsmaskine*, der kunne spændes foran snart sagt enhver politisk agenda. De gode intentioner om optimale og moderne boliger, der prægede planlægningsmodellens implementering i 1950-70'erne, understøttede langt fra den samme dagsorden. Trods arkitektoniske sammenfald blev den modernistiske planlægning *retorisk* tilpasset lokale forhold og var på den måde med til at tjene det politiske system, der fik den bygget – uanset ideologi. Den modernistiske planlægning skulle vise vejen frem, men denne vej har vist sig at være vidt forskellig afhængig af, hvor på kloden man befinder sig. Det er på den baggrund, jeg mener, at den modernistiske byplanlægning retrospektiv kan karakteriseres som: *plans become politics*.

Indledningsvis vil jeg skitsere forholdet mellem den modernistiske planlægning og forskellige politiske ideologier i Kold Krigs-tidens Første, Anden og Tredje Verden. Men for at illustrere de store ideologiske forskelle, der prægede planlægningen ikke bare i de 'tre verdener' men også indbyrdes imellem dem, vil jeg efterfølgende fokusere på boligpolitikken i to lande, der sjældent belyses i sammenhæng med modernistisk planlægning. Dette på trods af at de på mange måder repræsenterer nogle af de mest radikale eksempler på netop denne planlægningsmodels sammenblanding med lokale, politiske dagsordener. Landene er henholdsvis Algeriet og Egypten.

Mit fokusområde i den modernistiske planlægning vil være *new towns*. New towns er betegnelsen for de nybyggede boligområder, der som selvstændige enheder skulle dække beboernes behov fra indkøbsmuligheder, børnepasning og skoler til sociale tilhørsforhold og moderne bekvemmeligheder. Ideen om new towns var sammen med de overordnede ideer for modernistisk planlægning allerede blevet udviklet inden Anden Verdenskrig af en perlerække af europæiske arkitekter – heriblandt Le Corbusier. På mange måder kan man se den som arvtageren til den *internationale stil*,

Velfærdsbyen Albertslunds 'Hylde-spjældet' i slutningen af 1970'erne og i dag.

hvis kulmination af mange iagttagere lokaliseres til udstillingen *The International Style* på Museum of Modern Art i New York i 1932².

Fra 1928 til midten af 1960'erne var CIAM-bevægelsen (*Congrès Internationaux d'Architecture Moderne*) men sine kongresser og deklamationer et afgørende forum i udviklingen af den modernistiske planlægnings rationelle, egalitære planlægningsmodel. Denne havde forbillede i bl.a. den engelske *Garden City* og den amerikanske *Neighborhood Unit* og var motiveret af tidens generelle usunde og forfaldne boligforhold, som var normen for en stor del af befolkningen. Le Corbusier var en af CIAM bevægelsens markante drivkræfterne, og han var med til at definere de fire funktioner, som den moderne by skulle være organiseret efter: beboelse, arbejde, fritid og transport³. Gennem disse fire komponenter blev således udviklet en vision for nye, moderne boligformer. Man havde en overvældende tiltro til, at denne form for 'zoneinddeling' både kunne planlægge alle aspekter af moderne liv, og få disse til at hænge sammen. Dog det var først efter Anden Verdenskrig, at new towns for alvor begyndte at blive opført i stort omfang verden over.

Den modernistiske planlægning havde således en inkubationstid fra udviklingen i mellemkrigstiden til implementeringen i efterkrigstiden. Dette bevirkede, at da systemerne endelig blev opført, var de ikke længere et produkt af de arkitekter og det arkitektoniske miljø, der i sin tid havde udviklet dem, i stedet kom de til at tjene akutte politiske dagsordener. Men på trods af de skarpe skel mellem den Første, Anden og Tredje Verden i tiden, hvor new towns blev opført, ligner arkitekturen og planlægningen i påfaldende grad hinanden: Den modernistiske planlægningsmodel synes i mange tilfælde at være CIAM principperne mere eller mindre direkte overført til arkitektoniske projekter.

Sammenfaldet af arkitektoniske udtryk i den Første, Anden og Tredje Verden er slående, hvilket i høj grad også de enorme retoriske og ideologiske *forskelle*, der omgærede dem, er det. Hvad der ydermere er interessant ved de modernistiske new towns, er det enorme omfang de blev opført i. Der synes ikke bare at være tale om '*master-planning*', da omfanget af denne disse storskala projekters implementering næsten giver én lyst til at beskrive periodens bygge-mani som '*global-planning*' – det var intet mindre end det meste af verden, der var bidt af den modernistiske planlægning.

Velfærd og velstand – modernistisk planlægning i Vesteuropa

I Vesteuropa skulle new towns modsvare den akutte bolig-mangel, der var opstået i kølvandet på Anden Verdenskrig. Samtidig var de et tegn på fremskridt og udvikling – en by for fremtiden – og blev fremstillet som emblemet på modernitet⁴. New towns blev opført omkring de store byer, hvor de skulle tilbyde moderne alternativer til de gamle by centre. Da planlægningsmodellens forfædre, som nævnt, havde haft base i Europa, blev efterkrigstidens planlægning mange steder set som logiske fortsættelser af tidligere initiativer. De hollandske arkitekturhistorikere *Crimson* har f.eks. gennem deres analyser af Rotterdams genopbygning efter krigen påvist, at mange af de initiativer, der blev foretaget egentlig allerede havde været i støbeskeen før det tyske bombardement af byen⁵. I bogen *The Modernist City* fører James Holston den moderne planlægnings logik helt tilbage til Haussmanns planlægningsprojekter i Paris i midten af 1800-tallet. Han beskriver ligeledes Le Corbusiers fascination af Haussmanns konsekvens i forsøget på at skabe lige, rationelle akser i byen og gøre op med den spontane byudvikling, der allerede i den tidlige industrialisering skabte usunde og dårlige boligkvarterer for størstedelen af befolkningen⁶.

I en dansk kontekst er udviklingen af *velfærdsbyen* et eksempel på, hvordan new towns blev opført som led i rumlige konkretiseringer af en mere generel politisk udvikling – i dette tilfælde opbygningen af den danske velfærdsstat. Velfærd i forhold til arbejde, bolig og fritid blev således vægtet højt og førte til realiseringen af store planlægningsprojekter som f.eks. Fingerplanens (oprindeligt fra 1940'erne) tredje finger i Køge bugt. Infrastruktur, de nye S-togslinier, grønne rekreative områder og kvalitetsboligerne skulle befri de danske familier fra storbyens tæt befolkede brokvarterer⁷. Den hurtigt voksende middelklasse, velfærdsstatens 'råstof', skulle således have gode boligforhold og en høj standart af boliger, naturområder og sociale netværk.

I Sverige gik planlæggerne mere radikalt til værks end i Danmark. Som følge af ekstrem bolig-mangel umiddelbart efter Anden Verdenskrig lancerede man Miljonprogrammet, hvis formål var at bygge boliger til en million mennesker på ti år (fra 1965–75) – et meget ambitiøst projekt for et land med en befolkning på 8 millioner. Med industrialiserede produktionsformer, effektive byggemetoder og standardi-

Udsnit fra den danske Velfærdsby i dag: Høje Gladsaxe, Tingbjerg og Bellahøj.

serede arkitektoniske programmer blev denne målsætning faktisk mødt, og bl.a. Stockholms satellitbyer vidner om den hast og iver, hvormed *folkhemmet* blev opbygget. 'Miljonprogrammet' var, ligesom den danske 'velfærdsby', tæt forbundet med den svenske, socialdemokratiske velfærdsstat, og Folkhemmet og 'Miljonprogrammet' er således på mange måder næsten gået hen og er blevet synonyme.

Trods forskellene mellem 'velfærdsbyen' og 'miljonprogrammet' – skalamæssigt var de svenske projekter langt mere omfattende end de danske, og de blev også bygget tidligere end de danske – byggede begge programmer i store træk på den samme ideologi og retorik. Dette gør dem til en skandinavisk version af new towns bebyggelser, hvis arkitektur er at finde andre steder, men hvis politiske 'tankegods' i høj grad er særegent for regionen.

Kommunisme og *Plattenbau* – modernistisk planlægning i Østblokken og Sovjet Unionen

På østsiden af jerntæppet, i Østeuropa og Sovjetunionen, blev new towns opført og promoveret som den sande kommunistiske arkitektur, og den modernistiske planlægning skulle således tegne fremtiden uafhængig af det kapitalistiske Vesteuropa. Her så man sig som frontløbere i udviklingen af nye boligformer, der nok var baseret på (Vest)europæiske principper, men hvis potentialet kunne blive fuldt udnyttet af kommunistiske ideologier.

Arkitekterne i både Østeuropa og Sovjetunionen hævdede således stolt, at deres arkitektur var en direkte implementering af CIAM principperne⁸. At en stor del af CIAM bevægelsen også var erklærede kommunister lettede selvsagt denne 'lånen fra kapitalistiske tider'⁹. Lenin støttede denne logik og skal have udtalt, at sovjetisk arkitektur skulle: "build upon those reserves of knowledge developed over the centuries of capitalism"¹⁰ hvilket kun er med til at underbygge indtrykket af, at sovjetisk og kommunistisk arkitektur var den naturlige arvtager til de vestligt udviklede planlægningsprincipper.

Dog får hverken Lenin eller Østblokken lov at være alene om at hævde nært slægtskab med CIAM principperne: Brasiliens nye hovedstad Brasilia fremhæves også som virkeliggørelsen af CIAMs (og Corbusiers) drøm¹¹. Men trods sammenfald af politisk orientering er det dog ikke muligt at fastslå, at CIAM automatisk førte til arkitektur, der kun passede én bestemt politisk bevægelse. At Brasilia blev planlagt af en

Planlægning i Jugoslavien var en seriøs beskæftigelse....

Novi Beograd under konstruktion og i dag.

Tito med følge inspicerer modellen af Novi Beograd.

venster-liberal regering, tegnet af en kommunistisk arkitekt, bygget af et udviklingsorienteret styre og indtaget af et bureaukratisk-autoritativt diktatur er kun med til at understrege dette¹².

I Titos Jugoslavien blev den modernistiske arkitektur også brugt til at fremme både den politiske overbevisning og det nationale tilhørsforhold. Beograds berømte og berygtede new town, Novi Beograd, hvis grundsten allerede blev lagt i 1947, var et ambitiøst projekt, der udover en enorm skala skulle være et symbol på det 'nye socialistiske menneske' og dennes entusiasme og stærke vilje¹³. Samtidig var Novi Beograd tænkt som en 'rollemodel' for en hel række nye, socialistiske new towns. Novi Beograd var således tænkt som en 'prototype', der kunne kopieres og opføres et hvilket som helst andet sted i Jugoslavien. Det federale arkitektur-

Vue over Novi Beograd

tidsskrift *Arhitektur*s famøse slogan om, at arkitektur skulle være 'socialist in content and national in form'¹⁴ viser, hvorledes Novi Beograd ikke blot var et boligprojekt men i høj grad også et ideologisk og nationalt anliggende.

Uafhængighedens planlægning – den Tredje Verden

I de nyligt afkoloniserede stater i den Tredje Verden i 1960'erne kom den modernistiske planlægning til at spille en afgørende rolle i opbygningen af en selvstændig, national identitet både symbolsk, retorisk og politisk. Eksempler herpå er rækken af nye regionale eller nationale hovedstæder, som f.eks. Brasilia (Brasilien), Chandigarh (Indien), Bhubaneswar (Indien), Islamabad (Pakistan), Dodoma (Tanzania), Abuja (Nigeria) m.fl., der blev opført i landene umiddelbart efter deres uafhængighed.

Den modernistiske planlægning blev således en måde at adskille sig fra de tidligere kolonimagters indflydelse, samtidig med at det var en måde at demonstrere over for befolkningen, som i mange tilfælde aldrig før havde været en selvstændig enhed, at landet var på vej mod en ny og bedre fremtid.

Det er dog værd at bemærke, at de nye stater i mange tilfælde fik hjælp udefra til at opbygge deres nationale arkitektur. Især i de afrikanske lande var de to store aktører i den Kolde Krig, USA og USSR, ikke sene til at forsøge at vinde sympati gennem støtte til bl.a. byggeprojekter. Man eksporterede så at sige planlægningssystemer, der skulle hjælpe til at ændre landene i den 'rigtige retning'. For USA gjaldt det, at de steder, hvor regeringen ikke direkte kunne blande sig, tog uafhængige støtteorganisationer, som f.eks. Ford Foundation eller Carnegie Corporation, over og fungerede som regeringens forlængede arm. Samtidig spillede uddannelsessteder, som f.eks. Harvard eller MIT, en stor rolle i den amerikanske udviklingspolitik ved enten at studere de lande, hvor Amerika havde interesser, eller ved at uddanne studerende fra de pågældende lande¹⁵.

Udover statslig indblanding i de nyligt uafhængige lande, deltog en del vestlige arkitekter også i byggeprocessen – nogle af politisk overbevisning, andre for personlig eller professionel vinding. Listen af europæiske arkitekter, der arbejdede i den Tredje Verden, er lang, men nogle af disse er Louis Kahn i Bangladesh, John Turner i Lima, Patrick Abercrombie i Israel, Otto Koenigsberger og selvfølgelig Le Corbusier i Indien. Derudover er der også grækeren

Constantinos A. Doxiadis, som nok er den arkitekt med den største produktion i den Tredje Verden med opførte projekter i Irak, Pakistan, Saudi Arabien, Libyen, Ghana og Sudan. Fra sin tegnestue i Athen arbejdede Doxiadis på planlægnings- og boligprojekter i sådan et omfang, at der i dag menes at bo 10 millioner mennesker i hans byggerier verden over¹⁶.

De modernistiske projekter i den Tredje Verden var altså et produkt af en lang række forskellige politiske og kulturelle hensyn. Et af de overordnede formål med den nye arkitektur var af nationalistisk karakter, da landene både søgte at samle sig til en national enhed og at adskille sig fra kolonimagterne. Men hvis dette var det overordnede politiske formål, og den modernistiske planlægning var den generelle måde at gøre dette på arkitektonisk, så synes sammenfaldet også at stoppe her. Som følgende vil vise, har selv lande, der har lignende kolonial historie, sammen regionale placering samt kulturelle og religiøse overlap ikke meget tilfældes i forhold til deres brug og implementering af new towns, hvilket jeg vil søge at vise i det følgende gennem to case-studier.

Algeriet

God did not ask his followers to enter Paradise with an empty stomach.

Forholdet mellem modernistisk planlægning og Algeriet og Egypten bliver, som nævnt, ikke ofte belyst. Dette er en skam, da der trods geografisk naboskab er tale om to lande, der formåede at udnytte new towns som 'totalløsninger' på deres specifikke økonomiske, demografiske og nationale problemer på vidt forskellig vis.

Inden afkoloniseringen fra Frankrig i 1962 og den efterfølgende borgerkrig, var storstilede planlægningsprojekter forholdsvis begrænsede i Algeriet. Byplanlægningen havde tidligere primært været fransk dominerede projekter, der var udført af franske arkitekter og beboet af franskmænd¹⁷. I årene efter 1962 var der talrige eksempler op 'uortodoks' brug af de moderne bygninger, hvor lokalbefolkningen flyttede ind og 're-koloniserede' boligerne til egne formål. Dette gav sig f.eks. udslag i, at balkoner blandt andet blev brugt til kyllingeopdræt eller simpelthen blev muret til – Le Corbusiers 'vinduesbånd' var således ikke altid i høj kurs¹⁸.

I 1970'erne begyndte man fra officiel side at satse på byplanlægning i Algeriet, og i 1977 blev Ministry of Urban

Planning, Construction and Housing oprettet, men allerede i 1971 havde Præsident Boumedienne lanceret Algeriets *Agrare Socialistiske Revolution*¹⁹. Formålet var at regruppere befolkningen, der enten var blevet spredt mod syd som følge af borgerkrigen, eller som levede under dårlige kår i byerne mod nord efter landets nylige industrialisering. Målet var at opføre 1.000 landsbyer, der skulle fungere som kollektive landbrugsbyer. Boumediennes berømte slogan *"God did not ask his followers to enter Paradise with an empty stomach"* kombinerer på hidtil ukendt vis religion, landbrug og socialisme. Den første by Aïn-Nchala (1972) blev indviet til *"peasants, the young and the intellectuals"* – en befolkningsgruppe der også havde stor bevågenhed i den kommunistiske del af Europa eller Sovjetunionen²⁰.

De agrare socialistiske landsbyer, der blev opført på Boumediennes initiativ, skulle opdyrke landet under forhold, der var lige for alle. Projektet var i høj grad ideologisk og lagde større vægt på udformning og retorik end på de egentlige økologiske forhold. Uhyre summer blev brugt på at føre vandledninger og skabe infrastruktur, således at disse *landbrugs new towns* kunne blive opført i midten af ørkenen. Med deres lige linier og tæt-lav betonbyggeri i enklaver af enten 150 eller 550 huse kan de faktisk minde en smule om samtidige projekter i f.eks. Danmark. Men der er væsentlige ideologiske forskelle.

Den Agrare Socialistiske Revolution var baseret på ideen om, at det var muligt at skabe et kulturelt og ideologisk homogent samfund, der gennem en stærk stat kunne opfylde befolkningens ønsker. At hele projektet var enormt topstyre af teknokrater, der ud fra kort planlagde byer på de mest ufrugtbare steder, er en helt anden sag. Det ideologiske niveau er tydeligt at finde i byernes navne som f.eks. Houari Boumedienne Village (1979), Querrara Socialist Village (1982) og Maader Experimental Village (1980). For Præsident Boumedienne var projektet en hjertesag, og han indviede personligt hver ny by og udtrykte projektets kerne med ordene:

The aim of the revolution is to get rid of archaic structures of society and to create a new society in our countryside where there will no longer be a place for either slums or shanty-town mentality and where there will be no trace of unhappiness or misery.²¹

Tiltroen til den modernistiske arkitekturs og planlægnings potentialer fejlede således ikke noget.

Bebyggelse i Marokko før og efter (1953–1992): de nye hvide facader indtages af beboere med en helt anden rumlig logik.

Egypten

Change towns, change lives

Egypten havde allerede i 1902 taget de første favntag med en selvstændig boligpolitik, men det var først omtrent samtidig med Algeriet, at man for alvor begyndte at udvikle en selvstændig politik. Allerede inden uafhængigheden var det dog blevet tydeligt, at Egyptens største urbane problem var overbefolkning i Nil-områderne. Udover dårlige urbane forhold, skabte dette problemer, da Nil-områderne er de eneste landbrugsområder i Egypten. Derfor blev en storstilet kampagne for at flytte befolkningen ind i ørkenområderne sat i gang. Denne 'redistribuering' af befolkningen skete imidlertid ikke uden ideologisk overbygning.

Publiceringen af 'the New Population Map' i 1974 om Egyptens demografiske fremskrivning var så alarmerende, at det for alvor fik sat skub i planlægningsprojekter. Men ikke kun new towns var på agendaen – en 'new population' var også på dagsordenen, retorisk set. Under sloganet "*Change towns, Change lives*" var det intentionen at skabe ideale boliger og dermed nye, moderniserede måder at leve på²². Oprindeligt var planerne primært møntet på de fattigste dele af befolkningen, men mange af de opførte new towns blev også struktureret hierarkisk, så forskellige boligtyper kunne tiltrække forskellige beboere. Man sikrede sig, at overklassens boliger lå i anstændig afstand fra de fattiges og tjenernes – det var således ikke alle steder, at CIAMs egalitære principper blev fulgt helt til dørs!

En af intentionerne med skabelsen af 'ørkenbyerne' var, at de nye områder skulle være økonomisk selvforsynende. Der blev således lagt op til en lang række investeringsmuligheder, der skulle gøre livet rentabelt i ørkenen. Umiddelbart synes dette ikke at være særligt svært, eftersom de egyptiske new towns' størrelse var enorm. Man planlagde rask væk byer til 500.000 mennesker og man forestillede sig, at disse ville indtage byerne og fylde dem med liv og modernitet. Allerede i 1950'erne, i de såkaldte Nasserite-år, havde man opført new towns for lav- og middelklassen på op til 50.000 mennesker.

I 1970'erne blev en række satellitbyer opført omkring Cairo, som på det tidspunkt husede 4 millioner mennesker (et antal man først havde projekteret til år 2000)²³. Med de legendariske navne som Tenth of Ramadan City, Six October City, Sadat City og Fifteenth of May City skulle disse nye byer langsomt men sikkert være med til at transformere det egyptiske samfund fra en fattig stat til en moderniseret kultur med velfungerende urbane ørkenoaser²⁴. Der var ligefrem forventninger om at se en 'cultural renaissance', der, som følge af de enorme planlægningsprojekter, kunne løfte Egypten op på tidligere tiders kulturelle niveau²⁵.

Opførelsen af new towns blev således set som et potentiale for ændring og modernitet, og denne myte blev understøttet af regeringens salgsbrochurer for områderne. Men trods den store boligmangel, de visionære projekter og forventningerne om en snarlig moderne opløstning, strandede mange af projekterne i langsomme byggeprocesser og modvillig udflytning. En artikel i tidskriftet *Progrès Egyptien* med den sigende titel "Flourishing Ghost Towns" beskriver Six October City som en spøgelsesby, hvis 80.000 indbyggere

synes at forsvinde i de designede kulisser, der kunne huse 250.000 mennesker – ørkenoasens new town var således ikke blevet hjem for den 'nye befolkning' men syntes snarere hjemløst af dennes fravær²⁶. Selvom man forsøgte at få private investorer interesserede i at investere i projekterne, lykkedes det ikke den storstilede planlægning at løse Cairos overbefolkningsproblemer. De new towns, der senere hen som efterdønninger af 1970'ernes boligpolitik er blevet færdiggjort, har udviklet sig til 'gated communities' for velhavere.

Hvor Algeriets Agrare Socialistiske Revolution sigtede mod politisk og national opvågning og sammenhold, så var de egyptiske ørken new towns et forsøg på gennem byplanlægning at producere fremskridt og stadfæste den egyptiske stats potentialer for moderne livsførelse. Begge steder stemte de højtravende politiske idealer ikke overens med de senere realiteter på stederne. Det synes næsten ironisk at tilføje, at de mest vellykkede egyptiske projekter blev de isolerede og forskansede 'gated communities', som de seneste årtier er blevet indtaget af velhavende egyptere: Der er åbenbart ikke er grænser for, hvad man kan tilpasse til new towns.

Planlægningens politik – politikens planlægning

Plans are not Politics.

Plans are the rational and poetic monument set up in the midst of contingencies

Contingencies are the environment: places, peoples, cultures, topologies, climates.

They are furthermore, the resources liberated by modern technologies. The latter are universal.

Le Corbusier, *the Radiant City*, 1967

For Corbusier overstråler de universelle planer menneskeskabte tilfældigheder. Deres rationalitet overskygger ganske disse tilfældigheder og bæres frem af den moderne og universelle teknologi. Det har været denne artikels formål at vise, at det ikke forholder sig helt så simpelt: At planer i høj grad bruges af andre kræfter end de 'universelle'.

Som ovenstående har vist, blev den modernistiske planlægning brugt til at understøtte mange forskellige overbevisninger: I Vesteuropa var den med til at implementere de nye velfærdsstater og lægge afstand til krigen og tidligere tiders dårlige boligforhold. Heroverfor stod de kommunistiske lande, der også havde travlt med at fastslå deres nye politiske system. Arkitekturen blev her brugt mere direkte politisk, som

nationalskabende og socialistisk promoverende og skulle *både* lægge afstand til Vesten *og* samtidig differentiere sig fra de andre kommunistiske lande. I den Tredje verden blev den modernistiske planlægning bannerfører i processen for at opbygge en ny, samlet national identitet i de nyligt uafhængige lande. Dette skete bl.a. ved at adskille sig fra kolonimagters arkitektur, og den nye arkitektur blev brugt til at fastslå nationale tilhørsforhold, men som vi har set, var dette ikke ensbetydende med, at projekterne hverken fik stor indflydelse eller var ens.

Sammenfattende kan man sige, at planlægnings modeller med udgangspunkt i præcis de samme arkitektoniske og urbane principper globalt blev implementeret under tre overordnede bannere: ét moderne/kapitalistisk, ét kommunistisk og ét nationalistisk. Verdenen var for alvor delt op mellem en Første, Anden og Tredje Verden – på trods af det arkitektoniske sammenfald! Den modernistiske planlægning synes at have en formidabel evne til at tilpasse sig forskellige, nationale sindelag og politiske ideologier.

Man kan selvfølgelig undre sig over, hvordan det var muligt, for en enkelt planlægningsmodel dels at opnå så stor distribution og dels at være så tilpasningsdygtig til forskellige politiske dagsordener. Måske skal man helt tilbage til begyndelsen, til CIAM seminarerne og Le Corbusier, for at få en mulig forklaring på dette? I bogen *The Modern City* argumenter James Holston for, at Le Corbusiers rolle under CIAM kongresserne ikke kun var af ideudviklende og selv-promoverende karakter²⁷. Han så i høj grad sin rolle i CIAM som *mægler* mellem forskellige politiske og arkitektoniske positioner og havde det eksplicitte mål at udvikle konsensus mellem de diverse deltagere. Som han selv udtrykker det, så forsøgte han:

to express the maximum possible agreement between all the necessarily diverse tendencies represented by the very active members of such an international architectural conference: Catalan trade unionists, Muscovite collectivists, Italian fascists and sharp-eyed technical experts.²⁸

Denne observation ændrer selvsagt den måde, hvorpå man kan betragte CIAMs publikationer. I denne optik bliver de snarere konsensus programmer end manifeste. Hermed ændres også en af den modernistiske planlægnings store kritikpunkter: at den var autoritær og til tider endda ligefrem også totalitær. Man må nemlig spørge sig selv, hvordan et 'konsensusprogram', der er opstået gennem behårede forhandlinger, kan blive et autoritativt princip der trækkes

ned over hovedet på uskyldige. Hvis der skal findes en autoritær eller totalitær tænkning i forbindelse med den modernistiske planlægning, kan man på baggrund af ovenstående forestille sig at det snarere er i de politiske administrationer og systemer, de skal findes.

Hvis man forfølger ideen om CIAM deklamationerne som 'konsensusprogrammer', kan man måske også finde en slags svar på, hvorfor den modernistiske planlægningsmodel skulle vise sig så tilpasningsdygtig til forskellige politiske agendaer: alle kunne genkende sig i programmerne. Det største strids spørgsmål var allerede blevet elimineret og tilbage var kun det, alle kunne være enige om – uanset deres politiske ideologi. Den modernistiske planlægning havde dermed, gennem forhandlinger og kompromiser, sikret sin udbredelse! Man kan efterfølgende kun begynde at overveje, hvordan den modernistiske planlægning *kunne* have set ud, hvis man ikke på CIAM kongresserne havde fokuseret på at opnå enighed...

I de seneste år er de modernistiske new towns igen blevet aktuelle områder på det arkitekturhistoriske verdenskort. Hvor projekter, fra Paris' til Cairos forstæder og fra Brasilia *superquadras* til Chandigarhs *sektioner*, har slående planlægningsmæssige ligheder, så deler de også fælles skæbne: mange af dem er nu i en sådan tilstand, at de nu har brug for omfattende renowing og fornyelse. New towns betragtes i dag af mange som gammeldags og forfaldne og besidder ikke længere den fremskridtstro, der byggede dem. Ikke desto mindre må byplanlæggere verden over søge at give svar på de samme spørgsmål: hvordan fornyer og omformer man disse byer, så de endnu engang bliver moderne? Hvordan kan man bruge de erfaringer, man allerede har gjort sig til at gøre disse steder bedre områder at bo i? Disse overvejelser bliver kun vigtigere af, at man, især i Asien, i disse år med stor hast opfører 'nye new towns'.

Et par eksempler på, at arkitekturhistorikere og –teoretikere er begyndt at tage problemerne alvorligt er bogudgivelser som: *Anxious Modernism* (ed. Sarah Williams Goldhagen & R. Legrault) og *Happy. Cities and public Happiness in Post-War Europe* (ed. C. Wagenaar) og udstillingen *Ideals in Concrete* (NAI i Rotterdam, oktober 2004) samt publikationen af samme navn. Af praktiske projekter kan nævnes de danske *Kvarterløft* projekter og de hollandske arkitekturhistorikere *Crimsons* revitaliserings projekt WIMBY! i Rotterdams forstad Hoogvliet. Fælles for disse projekter er, at de trods forskellige tilgange forsøger at danne sig et overblik over både de intentioner, der i sin tid planlagde projekterne

og de erfaringer, man siden hen har gjort sig. I dette tidsmæssige mellemrum er de modernistiske new towns gået hen og blevet *historiske*. Dermed ændres deres karakter pludselig, fra at være noget man overvejer at rive ned eller sprænge i luften, til at blive en del af vores arkitektoniske historie og derfor berettiget til en mere 'nænsom' omgang.

Men hvordan kommer man videre? Hvordan samler man de historiske tråde, de forfaldne facader og de kompromiterede rytter til en ny (fælles?) fremtid. For Crimson, der nu har arbejdet i flere år på WIMBY! projektet i Hoogvliet, er dette en langstrakt, forhandlingsproces. Ingen bliver gladere af at rive de gamle huse ned – det synes også ganske umuligt, for ikke at sige arrogant, eftersom en ganske stor mængde mennesker verden over bor i modernistiske new towns. I stedet må strategien være en anden, hvilket også Crimsons eget engagement i WIMBY! vidner om: indtil videre har deres arbejde i Hoogvliet blandt andet resulteret i publikationer, udstillinger, festivals, belysningsprogrammer, skoletilbygninger og socialorienterede kunstprojekter. Crimson er fuldstændig overbeviste om én ting:

Urban planning in the twenty-first century will be fundamentally different to that of the twentieth century, because a fresh start on virgin terrain will never be an option again²⁹.

Da der altså ikke længere er tale om 'rene' steder eller tabula rasa strategier, må planlæggere, arkitekter og byfornyere forholde sig til de eksisterende strukturer. I Hoogvliet arbejder Crimson således med *interaktioner* mellem de tilstedeværende aktører, det være sig alt fra infrastruktur, beboergrupper, organisation, kommunale eller statslige institutioner. Der er ikke længere faste masterplaner at holde sig til, og der arbejdes i stedet på at *praktisere* byplanlægning uden forskrifter men på baggrund af de faktiske kvaliteter, der er til stede. Planlægning bliver således et spørgsmål om: "the local reorganization of the tangle of networks and settlements with which we have already circled the planet".³⁰

Måske er det denne form planlægning, vi står overfor, når vi skal reorganisere og forbedre de modernistiske new towns? Måske er fremtiden én, hvor ideologiske overbygninger er blevet erstattet af lokale forhandlinger? Men måske er dette bare en ny ideologi, der erstatter den gamle? En ny epoke i *planlægningens politik*?

Nanna Bjerre-Jepsen har en MA fra Department of Visual Cultures fra Goldsmiths College, London, og skriver på sit magisterkonferens speciale på Afdeling for Kunsthistorie, KU, om den modernistiske planlægningsutopier. Har arbejdet for *Crimson architectural historians* og er tilknyttet designbureauet NORD som freelance researcher. nannabjerre@mail.dk

Notehenvisninger

1. Le Corbusier *The Radiant City* Faber and Faber Limited, London, 1967 (opr. 1933)
2. En af forskellene mellem den Internationale stil og den modernistiske planlægning synes at være, at sidstnævnte overvejende har fokus på *planlægning*, mens den førstnævnte primært var optaget af *arkitekturen* og den enkelte bygning. Det er selvfølgelig interessant, at begge retninger inkluderer mange af de samme arkitekter ligesom disse igen figurerer i CIAM-bevægelsen. Disse arkitekters fokus ændrede sig således ligesom det overordnede fokus fra *bygning til plan*, fra *arkitektur til system*.
3. Le Corbusier *The Athens Charter* Grossman, New York, 1973. *The Athens Charter* er et CIAM manifest for den nye form for planlægning.
4. Det er klart, at Nordamerika hører med til den Første Verden, men jeg vil i denne artikel ikke komme nærmere ind på planlægningen her simpelthen af pladshensyn. Dog er mange af temaerne i den modernistiske planlægning i Nordamerika præget af samme tematikker som i Vesteuropa. Peter Hall giver en grundig og god gennemgang af sammenfaldet af temaer i Nordamerika og Vesteuropa i: Peter Hall *Cities of Tomorrow*, Blackwell Publishers, Massachusetts, 1988.
5. Crimson architectural historians, *Too Blessed to Be Depressed* OIO Publishers, Rotterdam, 2001, p. 6–8. Se også Crimsons bidrag i *Post-Rotterdam – architecture and the city after tabula rasa* (ed) Pedro Gradanho, Centro de Cultura Urbana Contemporanea, Porto, 2001
6. James Holston *The Modernist City* University of Chicago Press, Chicago & London, 1989, p. 47–52. Det er selvfølgelig vigtigt at huske på, at Haussmanns projekter i Paris også havde en anden dagsorden: at holde orden og ro blandt borgeren gennem bedre kontrol og overvågning i byen.
7. Poul Bæk Pedersen "The Structures and Scales of the Welfare City, Space in Modern Urbanity – Scale extra Large" i (ed.) Tom Nielsen, Niels Albertsen & Peter Hemmersam *Urban*

- Mutations* Arkitekt skolens Forlag, Aarhus, 2004.
8. *Ideals in Concrete* (ed. Mieke Dings & Cor Wagenaar) NAI, Rotterdam, 2004; Cathrine Cooke "Cities of Socialism: technology and ideology in the Soviet Union in the 1920s" i *The Modern City Revisited* (ed. Thomas Deckker) Spoon Press, London & New York, 2000; *The Socialist City* (ed.) R.A. French & F.E. Ian Hamilton, John Wiley & Sons, 1979.
 9. Om CIAM og kommunisme se: Eric Mumford *The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960* MIT Press, Massachusetts & London, 2000
 10. Cathrine Cooke (2000), p. 26
 11. Thomas Deckker "Brasilia - City versus Landscape" i *The Modern City Revisited* (ed. Thomas Deckker) Spoon Press, London & New York, 2000, p.174. Se også James Holston (1989) og James C. Scott *Seeing like a State* Yale University Press, New Haven & London, 1998
 12. Brasilia kortlægges politisk i James Hoston (1989), p. 41
 13. Vladimir Kulic "A Full Circle: from Social Realism to Modernism and Back - New State Buildings 1947-2000", www.artarea.co.yu/aa/artarea/arhizoom3.html (artiklen blev præsenteret som paper ved den internationale konference: "The Balkan City - Stage for the End of the 20th Century, organiseret af YUSTAT, Beograd, 2000)
 14. Vladimir Kulic (2000) p 1
 15. Gary R. Hess "Waging the Cold War in the Third World: the Foundations and the Challenges of Development" i (ed.) L.J. Friedman & M.D. McGravie *Charity, Philanthropy, and Civility in American History* Cambridge University Press, 2003
 16. Bromley, Ray "Towards Global Human Settlements: Constantinos Doxiadis as Entrepreneur, Coalition-BUILDER and Visionary" i (ed.) Joe Nasr & Mercedes Volait *Urbanism: Imported or Exported?*Wiley-Academy, 2003, p.324
 17. En af disse var Fernand Pouillon, der med sit storstilede Climat det France-projekt, var stærkt inspireret af både Corbusier og middelalderligt borgbyggeri. Dette monstrøse store modernistiske borg-projekt i det nordlige Algeriet blev i første omgang primært beboet af franskmænd. Senere er det blevet lavet om til ferielejligheder. Se Attilio Petruccioli "Fernand Pouillon" *Environmental Design : Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre* 2, 1986, p 76-83
 18. Mohammed Arkound "Islam, Urbanism and Human Existence Today", 1980, http://archnet.org/library/documents/one-document.tcl?document_id=2623.
 19. Sabine Jossifort giver en glimrende oversigt over de forskellige politiske tiltag og beslutningsorganer der blev implementeret i denne periode. Sabine Jossifort "Les Villes Nouvelles d'Algérie" *Urbanism, mars/avril 2000, no 311*
 20. Begge citater stammer fra Mohammed Arkound, (1980)
 21. Mohammed Arkound "The Socialist Village Experiments in Algeria", 1982, http://archnet.org/library/documents.tcl?document_id=2633
 22. Bénédicte Florin giver en dybdegående analyse af de diskursive forhold og ideologiske dagsordener, der var forbundet med den nye planlægningspolitik. Bénédicte Florin "Urban Policies in Cairo: From Speeches on New Cities to the Adjustment Practices of Ordinary City Dwellers" upubliceret.
 23. Hegab, Mohammed Salah-Eddin "New Towns Policy", 1985 http://archnet.org/library/documents/one-document.tcl?document_id=2741
 24. Bécard, Laurent "New Settlements: A New Approach to Solving Existing Housing and Urban Problems", 1985. http://archnet.org/library/documents/one-document.tcl?document_id=2743
 25. Bénédicte Florin "Urban Policies in Cairo: From Speeches on New Cities to the Adjustment Practices of Ordinary City Dwellers"
 26. *Le Progres Egyptien*, 24.10.93. Bénédicte Florin giver en meget detaljeret analyse af pressens modtagelse af de egyptiske new towns.
 27. James Holston (1989) p. 40-41
 28. Le Corbusier (1967) p. 188
 29. Michelle Provoost & Wouter Vanstiphout "WIMBY! - the International Building Exhibition Rotterdam - Hoogvliet" www.international.metropolis.net/events/rotterdam/papers/5_agenda_IBT.htm
 30. Ibid.
- Tak til *Maja Brix* for fotos af de danske velfærdsbyer og tak til *Henning Stüben* for fotos af Novi Beograd.

Litteratur

- ARKOUND, Mohammed, "The Socialist Village Experiments in Algeria", 1982, http://archnet.org/library/documents/one-document.tcl?document_id=2633
- ARKOUND, Mohammed, "Islam, Urbanism and Human Existence Today", 1980, http://archnet.org/library/documents/one-document.tcl?document_id=2623
- BROMLEY, Ray, "Towards Global Human Settlements: Constantinos Doxiadis as Entrepreneur, Coalition-BUILDER and Visionary" i (ed.) Nasr, Joe & Volait, Mercedes *Urbanism: Imported or Exported?*Wiley-Academy, 2003
- BÉCARD, Laurent, "New Settlements: A New Approach to Solving Existing Housing and Urban Problems", 1985. http://archnet.org/library/documents/one-document.tcl?document_id=2743
- COOKE, Cathrine, "Cities of Socialism: technology and ideology in the Soviet Union in the 1920s" i *The Modern City Revisited* (ed. Thomas Deckker) Spoon Press, London & New York, 2000

- LE CORBUSIER, *The Radiant City* Faber and Faber Limited, London, 1967 (opr. 1933)
- LE CORBUSIER, *The Athens Charter* Grossman, New York, 1973
- CRIMSON ARCHITECTURAL HISTORIANS, *Too Blessed to Be Depressed* OIO Publishers, Rotterdam, 2001
- DECKKER, Thomas. "Brasilia – City versus Landscape" i *The Modern City Revisited* (ed. Deckker, Thomas) Spoon Press, London & New York, 2000
- ENGSTRÖM, Johan, "Miljonprogrammet" *MAMA*, nr 18, 1997
- FLORIN, Bénédict, "Urban Policies in Cairo: From Speeches on New Cities to the Adjustment Practices of Ordinary City Dwellers" upbliseret.
- EL-MINIawy, Abdelrahman, "Four Urban Housing Projects in Algeria", 1982, http://archnet.org/library/documents/one-document.tcl?document_id=3808
- HALL, Peter, *Cities of Tomorrow*, Blackwell Publishers, Massachusetts, 1988
- HEGAB, Mohammed Salah-Eddin, "New Towns Policy", 1985 http://archnet.org/library/documents/one-document.tcl?document_id=2741
- HESS, Gary R., "Waging the Cold War in the Third World: the Foundations and the Challenges of Development" i (ed.) Friedman, L.J. & McGravie, M.D. *Charity, Philanthropy, and Civility in American History* Cambridge University Press, 2003
- HOLSTON, James, *The Modernist City* University of Chicago Press, Chicago & London, 1989
- IDEALS IN CONCRETE* (ed. Dings, Mieke & Wagenaar, Cor) NAI, Rotterdam, 2004
- JOSSIFORT, Sabine, "Les Villes Nouvelles d'Algérie" *Urbanisme*, mars/avril 2000, no 311
- KULIC, Vladimir, "A Full Circle: from Social Realism to Modernism and Back – New State Buildings 1947–2000", www.artarea.co.yu/aa/artarea0/arhizoom3.html
- KUTLERMANN, Udo, *New Architecture in Africa*, Thames & Hudson, 1963
- KUTLERMANN, Udo, "The Architects of Algeria, Tunisia and Libya", 1983, http://archnet.org/library/documents/one-document.tcl?document_id=4483
- MUMFORD, Eric, *The CIAM Discourse on Urbanism, 1928–1960* MIT Press, Massachusetts & London, 2000
- NILSSON, Sven, *The New Capitals of India, Pakistan and Bangladesh*, Curzon Press, London & Malmø, 1973,
- PEDERSEN Poul Bæk, "The Structures and Scales of the Welfare City, Space in Modern Urbanity – Scale extra Large" (ed.) Nielsen, Tom; Albertsen, Niels & Hemmersam Peter *Urban Mutations* Arkitektskolens Forlag, Aarhus, 2004
- PETRUCCIOLI, Attilio. "Fernand Pouillon." *Environmental Design: Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre* 2, 76–83, 1986
- PLANNING MIDDLE EASTERN CITIES – an urban kaleidoscope in a globalizing world* (ed. Elsheshtawy, Yasser) Routledge, London & New York, 2004
- POST-ROTTERDAM – architecture and the city after tabula rasa* (ed.) Pedro Gradanho, Centro de Cultura Urbana Contemporanea, Porto, 2001
- SCOTT, James C., *Seeing Like a State – How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed* Yale University Press, New Haven & London, 1998
- THE SOCIALIST CITY* (ed.) French, R.A. & Hamilton, F.E. Ian, John Wiely & Sons, 1979
- "WIMBY! – the International Building Exhibition Rotterdam – Hoogvliet" Provoost, Michelle & Vanstiphout, Wouter, www.international.metropolis.net/events/rotterdam/papers/5_agenda_IBT.htm

Summary

The article examines the relation between modernistic planning and politics. Despite its apparent 'universal principles' modernistic planning came to serve different ideological machines and political regimes in the 1950–70s Cold War division between the First, Second and Third World. Each of these 'ideological adaptations' claimed the architectural system epitomized exactly *their* political system and helped to differentiate them from the others. The article also examines two neighbouring countries, Algeria and Egypt, and show how modernistic planning played a decisive and yet different role in the countries' struggle to develop an independent, post-colonial identity.

These cases and many others which the article touches upon seemingly show that for each 'universal' modernistic planning scheme, a different and complex story can be told. This acknowledgement seems helpful today, in a time where many of these projects stand before through refurbishment, as it can give us a better understanding of the history of the urban conditions of the present and ways in which to act with in them. Perhaps yesterday's modernistic tabula rasa strategies have left us with and anti-tabula rasa, negotiable present?